

La violència i la concepció de la pau en el cristianisme

*L'evangeli de la pau
és una guerra a mort
per la vida.*
Pere Casaldàliga

Introducció

La violència és i ha sigut sempre una constant en la història humana. Car és un fet, com assenyala P.-R. Tragan¹, que “la violència, com a característica antropològica, precedeix tots els mites i totes les religions de la humanitat que constata i tematitza d'alguna manera aquesta experiència”. És obvi, doncs, que en les religions hi aparegui la violència. La pregunta és com hi apareix i si la fomenten. I la resposta, d'entrada, no sembla pas clara, sobre tot si hom analitza la història de les religions.

Però la pau ha estat sempre el gran anhel de tota la humanitat, també de les religions, perquè no hi ha res que resulti tan terrible i tan inhumà com la violència i la guerra. Malauradament, la guerra ha estat el gran flagell que recorre com un fil conductor tota la història.

Aquí ens volem preguntar quina ha sigut l'actitud del cristianisme davant la violència i la pau. Molts dels seus textos i figures més pregones propugnen la pau. Però d'entrada hem de dir també que és molt trist que sovint el cristianisme ha contribuït negativament a que no hi hagi una pau autèntica en el món. Fins i tot ha fomentat la violència. Per això ens hem de preguntar si la violència és la conseqüència coherent de la fe cristiana² o més aviat traeix el seu esperit.

El meu estudi, però, no analitzarà la història del cristianisme, sinó que es centrarà en els textos que són considerats normatius per tots els cristians i criteri de discerniment fonamental per a tota conducta que mereixi el nom de cristiana. Em refereixo als textos que es troben a la Bíblia.

Sorpren, d'entrada, que hi hagi tanta violència en els textos bíblics, sobre tot en els de l'Antic Testament que formen part ara de la Bíblia cristiana. En alguns textos

¹ El Déu de la Bíblia, un Déu violent?, *Qüestions de vida cristiana* n° 195-196 (2000) 21.

² Si hom està interessat en la qüestió, certament debatuda, de si les religions monoteistes fomenten la violència, pot llegir: J. Assmann, *Die Mosaische Unterscheidung. Oder der Preis des Monotheismus*, München/Wien 2003; Th. Söding (ed.), *Ist der glaube Feind der Freiheit? Die neue Debatte um den Monotheismus*, Freiburg 2003; H. Hübner, *Wer ist der biblische gott? Fluch und Segen der montheistischen Religionen*, Neukirchen-vluy 2004; N. Lohfink, Gewalt und Monoteismus. Beispiel Altes Testament, *Theologisch-Praktische Quartalschrift* 153 (2005) 49-162; J. Assmann, Gesetz, Gewalt und Monotheismus, *Theologische Zeitschrift* 62 (2006) 475-486.

sembla que fins i tot la guerra i la destrucció són presentats com expressió de la voluntat de Déu, p.ex. en els textos que s'atribueixen al corrent teològic deuteronomista que parlen de les guerres de Yahvé (cf. 1Samuel 18,17) i de la destrucció de pobles sencers que han estat vençuts per Israel (cf. Èxode 17,8-16; Deuteronomi 20,16-17). Una violència que ja està present des dels inicis, des de l'assassinat d'Abel (cf. Gènesi 4). Per això ens hem de preguntar seriosament si, com s'ha afirmat sovint, la religió cristiana (i la Bíblia en concret) fomenta més la violència que no pas la pau.

De totes maneres, voldria notar que molts d'aquests textos, que són molt antics i sovint projecten en Déu el que pensa l'ésser humà, són narrats, no per a exaltar la violència, sinó per a mostrar-ne els seus efectes destructors, de manera que quedi ben palès que vivim en un món configurat per la violència estructural. I al llarg de tota la Bíblia es troba també una correcció progressiva de la violència.

Davant d'aquest fet, crec que la tesi global de la Bíblia és que el poble de Déu està cridat a desemmascarar la violència i a contrarestar-la³. En tot cas, Déu apareix com aquell que es posa de part dels febles i oprimits per a defensar-los dels qui els oprimeixen, de manera que no quedi sancionada la violència dels forts i poderosos. Perquè seria ingenu tancar els ulls davant de la violència estructural d'aquest món, una violència que pateixen sobre tot els febles. Però la màxima expressió de Déu no és pas el Déu violent, sinó el Príncep de pau, Jesús.

N'hi ha prou, però, amb això per a poder afirmar que el cristianisme està en contra de la violència i a favor de la pau?

El projecte de Jesús que vol encarnar el cristianisme

La tesi que vull proposar aquí és que el projecte de vida proposat per Jesús -i que les Esglésies de Jesús haurien d'encarnar, si volen ser fidels a la seva missió-, vol desemmascarar la violència injusta i té que veure amb la pau que el món anhela, una pau que ha de tenir el seu fonament en la justícia. Altrament, el cristianisme no seria fidel a Jesús i oblidaria una realitat que es troba a l'origen del poble de Déu i, per tant, de l'Església. Una realitat que és essencial a la fe. Em refereixo al clam dels oprimits

³ És la tesi de P. Beauchamp: "La Bíblia escandalitza. Però aquest escàndol aporta la veritat sobre l'home. La gran arma de la violència consisteix en la seva dissimulació. La Bíblia, en mostrar la violència humana tal com ella és, com ella és en primer lloc entre els qui Déu salva, li treu a aquesta violència la seva font principal." ("La violence dans la Bible", a Id. (ed.) *Testament Biblique*, Paris 2001, p. 166.

que arriba fins a Déu (cf. Ex 3,7-10). És un clam que es troba en els inicis de l'experiència religiosa del cristianisme, que té en l'Antic Testament les seves arrels.

És evident, però, que les Esglésies cristianes no sempre han sigut fidels a la pau que propugnà i va voler possibilitar Jesús. De totes maneres, també és veritat que el cristianisme és molt plural, com ho són també les Esglésies cristianes. Per això, per a poder parlar de la violència i la pau en el cristianisme en general –i no només en determinades Esglésies o moments històrics concrets, que poden haver traït el projecte cristià-, em remuntaré al textos que són el fonament i el punt de referència fonamental de qualsevol Església cristiana. Em refereixo als textos del Nou Testament llegits en el marc global de tota la Bíblia, que inclou els textos jueus que els cristians acostumem a anomenar Antic o Primer Testament, car sense aquests textos el cristianisme no seria entenedor, ni fidel a les seves arrels. És des d'aquesta perspectiva, i tenint en compte que la fe cristiana es pren molt seriosament els condicionaments històrics i socials de qualsevol text bíblic, que els textos de l'Antic Testament, que afavoreixen la violència, han de ser rellegits, reinterpretats.

Importància de la pau

Espero poder mostrar en aquesta ponència, que *la pau és un dels temes més significatius del Nou Testament*⁴ i, per tant, ho haurà de ser també per al cristianisme.

Però, a la vegada, vull constatar fins a quin punt la *pau* que propugna el Nou Testament pot resultar *conflictiva* –i això no és un contrasentit, com veurem més endavant- per als poders d'aquest món, que no comparteixen el projecte de Jesús, que ell anomenava el Regne o regnat de Déu. Perquè per al cristianisme (que en això és clarament hereu del judaisme) *la pau va unida inseparablement a la justícia*, tal com ho indica la Bíblia. Per això el Concili Vaticà II, per fidelitat a les arrels cristianes de l'Església, ho va voler subratllar també en el seu document *Gaudium et spes*.⁵

⁴ *Eirênê*, en el conjunt dels escrits atribuïts a Pau, apareix 43 vegades. El verb «pacificar» (*eireneuô*) hi apareix sols 3 vegades.

⁵ “Més encara, per bé que entre els homes es donen justes diversitats, la igual dignitat de les persones demana que es vagi arribant a un nivell de vida més humà i equitatiu. Les excessives diferències econòmiques i socials entre els membres o els pobles d'una mateixa família humana provoquen escàndol i s'oposen a la justícia social, a l'equitat, a la dignitat de la persona humana i a la pau social i internacional” (GS n° 29).

“La pau no és la simple absència de guerra, ni es redueix merament a crear un equilibri de forces oposades, ni és tampoc el resultat d'un imperi econòmic, sinó que és anomenada amb tota propietat una creació de la justícia. La pau és el fruit de l'ordre que el diví Fundador de la societat humana hi ha posat en germen i que els homes assedegats d'una justícia sempre més perfecta, han de fer fructificar. En efecte, ja que el bé comú del llinatge humà depèn de la llei eterna com de la seva causa primera, sense, però, que

El projecte de Jesús de Nazaret

El projecte de Jesús, que recullen els evangelis, cerca abans de tot, el bé de tot ésser humà com a expressió màxima d'allò que Déu vol i espera de la humanitat. I aquest és, el motiu pel qual els fariseus i els partidaris d'Herodes van decidir matar-lo (cf. Marc 3,1-6). Jesús propugna, per tant, una solidaritat universal, un bé que implica que tota persona ha de poder viure amb dignitat, lliurement, sense distinció de religió, gènere, raça o estatus social (cf. Gàlates 3,28). I això és així perquè el fet de formar part del poble escollit per Déu no implica un privilegi, un mèrit propi, una superioritat envers els altres, sinó una tasca confiada per Déu a aquest poble a favor de tots els pobles de la terra (cf. Gènesi 12,1-3)⁶.

Però, òbviament, un projecte d'aquestes dimensions entra en conflicte amb els interessos dels individus, poders i estructures que han convertit el poder, diner, etc., en un ídol al qual hom ho sacrifica tot, les persones humanes incloses. El projecte evangèlic, per tant, provoca inevitablement, el conflicte amb l'Imperi de torn, la injustícia del qual denuncia amb tanta claredat un llibre com ara l'Apocalipsi a propòsit de l'Imperi romà (cf. Apocalipsi 6,9-11; 13)⁷. I convida a convertir-se als valors que possibiliten una pau autèntica (cf. Marc 1,14-15).

El Nou Testament no cerca provocar simplement el conflicte. Però sap que resulta inevitable, quan hom opta pels valors de l'Evangeli (cf. Apocalipsi 10-13); sobretot si denuncia que el diner no es pot convertir en ídol al qual cal supeditar totes les coses, com sembla exigir la globalització neoliberal que configura els paràmetres econòmics i socials del nostre món. En això Jesús va ser taxatiu: «No podeu servir

deixi d'esta sotmès a mutacions contínues en el decurs del temps pel que fa a les seves aplicacions concretes, mai la pau no s'ha aconseguit un cop per sempre, sinó que hom l'ha de construir sense parar. A més, com que la voluntat humana és fràgil i tocada pel pecat, el perseguiment de la pau exigeix a cadascú el domini constant de les seves passions i la vigilància de l'autoritat legítima.

Però no n'hi ha prou amb això. Aquesta pau no es pot atènyer aquí a la terra, si no és salvaguardat el bé de les persones i si els homes no es comuniquen els uns als altres, amb llibertat i confiança, les riqueses del seu esperit i del seu enginy. Una voluntat decidida de respectar els altres homes i pobles i llur dignitat, com també la pràctica constant de la fraternitat són enterament indispensables per a la construcció de la pau. Així la pau és també un fruit de l'amor que va més enllà del que la justícia pot donar" (GS n° 78). Sobre la obligació de evitar la guerra, cf. GS n° 79ss.

⁶ Té molta raó, doncs, A. Chouraqui quan escriu: "Jueus, cristians, musulmans han de deixar d'afirmar la supremacia d'una religió sobre les altres, car l'única supremacia es posar-se al servei universal dels més pobres i abandonats per a crear tots junts un món digne del Creador del cel i de la terra, Creador de tota la humanitat. Tornar cap el nostre deure envers nosaltres mateixos i envers el Déu de la Bíblia, a qui volem servir, ens fa tornar a les fonts. L'aliança, *brit*, està ontològicament unida amb tota la creació." *Les Dix Commandements aujourd'hui. Dix Paroles pour réconcilier l'Homme avec l'humain*, Paris 2000, p. 254.

⁷ Cf. X. Alegre, "El Apocalipsis de Juan, memoria subversiva y fuente de esperanza para los pueblos crucificados", a: Id., *Memoria subversiva y esperanza para los pueblos crucificados*, Madrid 2003, 25-86.

ahora Déu i el diner» (Lluc 16,13). Resulta obvi, per tant, que en una societat com ara la nostra, marcada per un sistema neoliberal egoista i una conseqüent globalització, que exclou les majories empobrides, optar pels pobres⁸, en terminologia evangèlica, i denunciar la injustícia que provoca tants de sofriments innecessaris, no pot deixar indiferent el sistema dominant, que, de fet, és injust i es recolza en la injustícia.

Per això, aquest sistema combat els profetes (cristians) que, com Mons. Romero, s'han convertit en «veu dels qui no tenen veu». Els defensors dels pobres, aleshores, són acusats d'agitadors, de pertorbadors de l'ordre públic, de «comunistes», tal com assenyalava ja Don Helder Camara quan deia: «Si dono menjar als pobres, m'anomenen sant; però si demano per què no poden menjar els pobres, em diuen comunista».

Aquesta relació íntima entre la pau i la justícia la remarcà monsenyor Romero en les seves homilies, expressant molt bé el que he volgut desenrotllar en aquesta introducció al tema. Vegem-ne, a tall d'exemple, una mostra:

Por eso hermanos, el “no a la violencia” tiene que estar cimentado sobre los fundamentos de la justicia. En Medellín, los obispos de América Latina –aprobados por este mismo Papa- dijeron que la paz en el continente no será posible mientras no se construya un orden más justo, que la paz no es ausencia de guerra, la paz no es miedo de represión, la paz no es equilibrio de dos poderes que se tienen pavor. La paz es el fruto de la justicia, la paz será flor de un amor y de una justicia en el ambiente. Sí a la paz –dice el Papa-, sí a Dios, sí –diríamos nosotros- a la justicia, sí al amor, sí a la comprensión de todos los salvadoreños. Sólo así tendremos esa afirmación neta de la paz⁹.

Per tant, si hi ha una cosa que apareix en la Bíblia de manera absolutament clara és que Jesús i els profetes van denunciar com a falsa i mentidera aquell tipus de «pau» que es fonamenta en la injustícia i en la mort d'innombrables víctimes. És mentidera en la mesura que denuncia la violència dels dèbils, però no veu la seva pròpia violència, que engendra, com a reacció, la dels pobres i exclosos¹⁰.

⁸ Sobre aquest aspecte, vegeu l'article de J. M. VIGIL, «La opción por los pobres es opción la justicia y no es preferencial», *Revista Latinoamericana de Teología* 63 (2004) 255-266, condensat dins *Selecciones de Teología* 44 (2005) 148-154.

⁹ Homilia del 6 de gener de 1978, citada en *Homilías O.A. Romero*, San Salvador: UCA 2005, vol. II p. 191.

¹⁰ «He aquí precisamente lo que la Iglesia señala en todo nuestro continente: los terrorismos, los brotes de violencia, la Iglesia no los puede aprobar; pero sí, no puede tampoco reprobarlos sin un análisis profundo

Però al mateix temps que denuncien la falsa pau, els profetes anuncien també, ja des de l'Antic Testament, i com a do de Déu, una pau autèntica, basada en la justícia i la fraternitat, una pau que serà obra del Messies, com anuncia Isaïes:

No jutjarà per les aparences ni decidirà pel que senti a dir; farà justícia als desvalguts, sentenciarà amb rectitud a favor dels pobres. La seva paraula serà un flagell en el país, una sentència que farà morir el malvat. S'armarà de justícia, se cenyirà de fidelitat (Is 11,3b-5).

És, doncs, una pau de llarg abast, que no sols abastarà totes les persones, sinó també tota la creació:

El llop conviurà amb l'anyell, la pantera jaurà amb el cabrit; menjaran junts el vedell i el lleó, i un nen petit els guiarà. La vaca i l'óssa pasturaran juntes, jauran plegades les seves cries. El lleó menjarà palla com el bou, l'infant de llet jugarà vora el cau de l'escurçó, el nen ficarà la mà a l'amagatall de la serp. Ningú no serà dolent ni farà mal en tota la muntanya santa, perquè el país serà ple del coneixement del Senyor, com l'aigua cobreix la conca del mar (Isaïes 11,6-9; cf. també 2,2-5; 9,1-6).

1. La pau en l'Antic Testament

Per poder comprendre la pau en el Nou Testament, s'ha de considerar, d'entrada, el que diu l'Antic Testament, que és el marc i el punt de referència cabdal del Nou Testament. Recordar-ho evita que espiritualitzem de manera indeguda el missatge cristià.

Per altra banda és innegable que precisament en l'Antic Testament hi trobem un seguici de textos que semblen sancionar la violència, fins i tot religiosament, quan aquesta està al servei del poble de Déu¹¹. Però aquests textos no es poden treure del

de dónde proceden. Mientras una violencia institucionalizada, privilegiada, trate de reprimir las aspiraciones justas de un sector, siempre estarán las semillas de la violencia entre nosotros. Por eso, mientras no se haga efectivo un nuevo modo de vivir, no tendremos paz ni unidad ni comunión entre los salvadoreños» (Homilía del 19 de febrer de 1978, publicada en: *Homilias O.A. Romero*, San Salvador, 2005, vol. II p. 279).

¹¹ Segons A. Wénin, que analitza diversos textos que parlen de la violència, "en el Antiguo Testamento se han esbozado los caminos para intentar vencer a la violencia, más allá de la justicia, con una justicia más

context global de la Bíblia que, com veurem, no vol pas afavorir la violència, sinó tot el contrari¹². I troben la seva correcció en d'altres textos, com bé assenyala F. Lage:

En el Antiguo Testamento la línea universalista la sigue sobre todo el pensamiento sapiencial. Contra las tesis excluyentes de Esdras, alguien se atrevió a divulgar la historia de Rut, una moabita, abuela de David. Ante el terrorismo de los oráculos proféticos fustigando los pecados del pueblo, se compuso la novela de Jonás, el antiprofeta que descubre signos de conversión eficaz hasta en la empecatada Nínive. Como antes, alguien más tolerante y sensato frente a las ciudades paradigma del pecado, Sodoma y Gomorra, dejó en el aire la cuestión de si es imaginable que en aquellos antros de maldad no hubiera ni diez personas justas. La mujer de Tekoa, intercediendo ante David en contra de una legislación inmisericorde, es la voz de quienes leían con horror aquellas historias salvajes incluso para aquellos tiempos bárbaros (2Sam 14,1-24). La imagen del Dios 'compasivo', que ama a todos por igual, porque todos han sido creados a su imagen, ha sido normalmente borrada por los jefes religiosos que tienden a estrechar el cerco en torno a su grey.¹³

Tal com veurem, aquest rerafons hebreu, concretat en la paraula *xalom*, que vol expressar la totalitat íntegra del benestar, tant objectiu com subjectiu, és molt important perquè dóna una riquesa més gran al concepte de pau, que no es trobava en la paraula grega *eirênê*, que inicialment significava sols l'absència de guerra, ni en la llatina *pax*, que fa recaure l'accent en la confiança que brolla d'uns acords estipulats¹⁴.

justa y más sabia. No busca actuar sobre la misma violencia. Sino en este lugar del corazón humano susceptible de ceder a los encantos mentirosos de la serpiente cuya lógica es mentira, violencia y muerte. Se trata, en primer lugar, de curar la ceguera interior, que consiste en no ver la cara escondida de la propia violencia o de la que se hace cómplice. Se trata de aprender a ver estas "dulces" violencias que no tienen los trazos de la violencia declarada, pero que, lenta y ciertamente, desatan un proceso que engendrará, un día u otro, violencias más visibles. Se trata también de ver de qué frustraciones, de qué heridas internas, de qué angustias no confesadas nacen estas violencias ignoradas. Se trata de imitar al Dios que hace alianza con Noé y aprender de él y con él a odiar lo que destruye para arriesgarse a confiar en el ser humano y descubrir caminos de paz con todos los seres de buena voluntad." (Más allá de la violencia, ¿qué justicia?. Reflexiones a partir del Antiguo Testamento, *Selecciones de Teología* 44 (2005) 61-73)

¹² Sobre la manera com s'ha d'interpretar la violència en la Bíblia, es pot llegir: N. LOHFINK, Antiguo Testamento – El desenmascaramiento de la violencia, *Selecciones de Teología* 18 (1979) 285-293; P. BEAUCHAMP – D. VASSE, *La violencia en la Biblia* Estella 1992; G. BARBAGLIO, *Dios, ¿violento? Lectura de las escrituras hebreas y cristianas*, Estella 1992.

¹³ La violencia en el Antiguo Testamento, *Moralia* 30 (2007) 54, veure 49-77.

¹⁴ Cf. P. ROSANO – G. RAVSI – A. GIRLANDA (eds.), *Nuevo diccionario de Teología bíblica*, Madrid 1990, pp. 1419s.

1.1. La pau en la Bíblia es més que absència de guerra

La pau és, certament, absència de guerra i violència, ja que ambdues coses es contraposen a l'ésser de Déu i al seu projecte creador. Per això, Déu no permet a David que li edifiqui un temple perquè té les mans tacades de sang (cf. Primer llibre de les Cròniques 22,8). En canvi, el podrà edificar el seu fill Salomó, que serà, per do de Déu, home de pau:

Però naixerà de tu un fill que serà un home reposat; jo li concediré el repòs de tots els enemics que l'envolten. Mentre ell visqui faré que Israel estigui en pau i tranquil·litat. Per això es dirà Salomó (que vol dir "home de pau") (1er Cròniques 22,9).

Però la pau és, sobretot, plenitud de salut, de benestar objectiu i subjectiu, de felicitat terrenal. En el fons, és la suma de tots el béns que anhela l'ésser humà.

Per això a l'Antic Testament, la pau, entesa d'aquesta manera, no es pot aconseguir sols amb l'esforç propi. L'ésser humà –tal com dirà més tard Pau (cf. Romans 1,18-3,20)- neix en un món, en el qual acostumen a predominar uns valors que l'inciten a oposar-se al projecte de Déu que, segons la Bíblia, vol que tothom pugui viure humanament i digna. I quan s'oposa al projecte de Déu, en el pecat s'emporta la penitència.

Aquesta lliçó és la que van extreure els teòlegs deuteronomistes a partir de la seva reflexió sobre la història d'Israel: la infidelitat contínua del poble d'Israel a l'Aliança, una Aliança que defensava els drets dels pobres i marginats, és la que va portar al poble de Déu a l'exili a Babilònia. Per això, sols la intervenció continuada de Déu, fruit del seu amor gratuït per Israel i de la seva fidelitat a l'Aliança, fa possible que el poble de Déu pugui superar el seu egoisme i gaudir d'una pau autèntica, sent fidel a la tasca a favor dels desvalguts que li confiava l'Aliança.

En aquest sentit, la pau és, per essència, fruit de la benedicció de Déu, com assenyala el Salm 128. I mentre els impius no poden gaudir de pau autèntica (cf. Isaïes 48,22; 37,10), «els humils posseiran la terra, fruiran d'una gran pau» (Salm 37,11), «perquè el Senyor estima la justícia i mai no desempara els seus fidels» (Salm 37,28).

1.2. La pau és un do de Déu, que es converteix en tasca per al poble

Com que l'exili ha estat la conseqüència del pecat d'Israel, el retorn a la terra promesa –tal com ho va revelar Déu a Jeremies- sols pot ser un do de Déu, que vol la pau autèntica per al seu poble:

Això diu el Senyor: Quan s'hauran complert setanta anys a Babilònia, em recordaré de vosaltres i compliré la promesa que us vaig fer de retornar-vos aquí. Jo sé quins són els meus designis sobre vosaltres, designis de pau i no de desgràcia: jo us donaré un futur i una esperança. Ho dic jo, el Senyor (Jeremies 29,10-11; cf. 29,12s).

La pau, per tant, serà una altra vegada l'experiència del Déu alliberador que veu l'opressió del seu poble, coneix els seus sofriments, escolta el seu clam i baixa a alliberar-lo (cf. Èxode 3,7-8). En aquest sentit –i tal com mostra el text de Jeremies 31,31-34, reinterpretat per Ezequiel 36,26-28-, sols una acció de Déu, que és expressió del seu amor gratuït, capacitarà el poble per poder complir la voluntat de Déu. Serà una acció creadora (cf. Ezequiel 37), que traurà del poble el cor de pedra i li donarà un cor de carn, un esperit nou, perquè li perdonarà el seu pecat. Serà la Nova Aliança que Crist segellarà amb la seva sang en la creu (cf. 1ª carta als Corintis 11,23-27).

En aquest context, l'experiència de la pau, que brolla del do de justícia que Déu dóna al seu poble, implica essencialment una tasca per al poble. Els dons del Déu alliberador mai són un privilegi o mèrit del poble (cf. Deuteronomi 7,6-8; 1ª Corintis 1,26-31; Mateu 24,10-30). Són dons gratuïts que Déu dóna perquè el seu poble es pugui convertir en instrument alliberador i en llum per a tots els pobles de la terra, en un «reialme sacerdotal i una nació santa» (Èxode 19,6; cf. Apocalipsis 1,6) per al Senyor.

Això apareix molt clar en textos com ara Deuteronomi 26 (cf. també Deuteronomi 15; Levític 25). Segons Deuteronomi 26,5-10, Moisès mana al poble que, quan obtingui la primera collita de la terra promesa, ha de recordar i confessar davant del sacerdot, que Déu, per pur amor gratuït, l'alliberà de l'opressió d'Egipte i li donà la Terra Promesa. Aquest do gratuït exigeix d'Israel, com a resposta a l'Aliança que el poble segellà amb Déu en el Sinaí (cf. Ex 24), que la primera collita sigui compartida amb els pobres del país: la viuda, l'orfe, l'estranger i el levita, que no posseeix cap

terra (cf. Dt 26,10b-11). Això ha de constituir per al poble (cf. Dt 26,12-13) un recordatori perpetu, car Déu no vol que en el poble d'Israel hi hagi pobres (cf. Dt 15,4), un ideal que, segons Lluç, sí que va aconseguir de realitzar la primera Església cristiana, la comunitat de Jerusalem, perquè va saber compartir-ho tot amb els pobres (cf. Fets 2,42-47; 4,32-35).

1.2. No hi ha pau autèntica sense justícia

Ara ja podem comprendre perquè l'Antic Testament sosté que no hi pot haver pau autèntica sense justícia. Per això, Jeremies anuncia la guerra a Israel (cf. Jr 19), perquè ha desoït la Paraula de Déu: no ha fet justícia al pobre, a la viuda i a l'emigrant; ha preferit els ídols del diner o del poder al Déu veritable i ha vessat sang innocent (cf. Jr 19,4-5). El profeta denuncia també (cf. Jeremies 6) els falsos profetes que anuncien de manera irresponsable: «Tot va bé, tot va bé, quan res no va bé!» (Jr 6,14). I els denuncia «perquè des dels petits fins al més grans, tots van darrere de guanys injustos; des del profeta fins al sacerdot, tots són uns estafadors» (Jr 6,13). I, per tant, no hi pot haver pau autèntica.

En la mateixa línia teològica, Miquees denuncia els falsos profetes que anuncien la pau –una pau falsa– als que els ofereixen regals (cf. Mi 3,5-7). En canvi, un profeta veritable, com ara Miquees, es distingeix dels falsos profetes precisament perquè és la consciència crítica del seu poble. Per això denuncia la injustícia, el pecat del poble (cf. Miquees 3,8). I li anuncia la destrucció, perquè confien, sense fonament, en la presència del Temple, sense tenir en compte que el mal que fan els seus caps, sacerdots i profetes falsos, farà que el culte es torni ineficaç i convertirà Jerusalem en una pila de ruïnes (cf. Mi 3,9-12).

El fracàs del poble de Déu en el seu intent de complir l'Aliança, fa que l'Antic Testament acabi amb una esperança de pau autèntica (cf. Isaïes 60-63) que serà un do de Déu. Es concreta en una promesa que el cristianisme veu realitzada –encara que de manera només inicial, però definitiva– en la persona de Jesús:

Et donaré la pau perquè et governi, i la justícia perquè et regeixi. Mai més no es parlarà de violència en el teu país, de desastres i d'estralls en el teu territori. Dels teus murs en diràs "Salvació", i de les teves portes, "Cant de triomf" (Isaïes 60,17b-18).

1.4. Davant del fracàs d'Israel, Déu anuncia un «príncep de pau», que instaurarà la justícia

Per al cristianisme, que es recolza en l'Antic Testament, el fracàs del poble de Déu no pot ser la darrera paraula de Déu sobre la història, perquè Déu és fidel a les seves promeses, tal com recorda Pau en la carta als Romans (cf. Rm 11,29; 9,6).

De fet, davant del fracàs continuat d'Israel, i a fi de poder realitzar els seus plans salvífics, Déu havia anunciat a través dels seus profetes la vinguda d'un «ungit, un messies» que realitzaria amb plenitud el projecte salvador de Déu i inauguraria el regnat de Déu (cf. Isaïes 52,7¹⁵) en la nova humanitat. Serà un Ungit que salvarà el pobre i l'oprimit (cf. Is 61,1-2). Car ell portarà a terme finalment l'ideal que el poble esperava del seu rei:

Déu meu, dóna al rei el teu dret, dóna-li la teva rectitud. Que governi amb justícia el teu poble, que sigui recte amb els humils. Que les muntanyes duguin pau al poble, que li duguin benestar els turons. Que els humils es vegin emparats, i salvats els fills dels pobres. Que desfaci els opressors! Que duri com el sol i la lluna, segles i més segles. Que sigui com la pluja que amara l'herbei, com els ruixats que assaonen la terra. Que el benestar floreixi als seus dies, i mesos i anys abundi la pau. ... Salvarà el pobres que reclamen, els desvalguts que no tenen defensor. S'apiadarà dels pobres i dels febles, els salvarà de la mort; els rescatarà d'engany i violències, estimant com un tresor la seva vida (Salm 72,1-7.12-14).

I en els profetes més recents, aquesta esperança va adquirint cada vegada més una dimensió universal, que apareixerà molt clarament en el profeta Zacaries, quan profetitza allò que Mateu 21,4-5 veurà realitzat en la gloriosa entrada de Jesús a Jerusalem:

Alegra't, ciutat de Sió, crida de goig, Jerusalem! Mira el teu rei que ve cap a tu, just i victoriós; arriba humilment, muntat en un ase, en un pollí, un fill de somera. Destruirà els carros de guerra d'Efraïm i la cavalleria de Jerusalem, trencarà els

¹⁵ Que en són, de bonics, per les muntanyes els peus del missatger de bones noves que anuncia la pau i el benestar, que anuncia la salvació i diu a la ciutat de Sió: «El teu Déu ja regna!».

arcs dels guerrers i anunciarà la pau als pobles; dominarà d'un mar a l'altre, des del Gran Riu fins a l'extrem del país. (Za 9,9-10).

Aquesta Bona Nova tan esperada és la que els sinòptics veuen realitzada en Jesús que proclama que amb ell el regnat de Déu s'ha apropat a la terra (cf. Marc 1,14-15; Lluc 11,20). Per això, la pau que proclama el Nou Testament ha de ser vista en aquest context veterotestamentari.

De manera sorprenent per a la «lògica d'aquest món», aquesta pau, fruit de la justícia, no s'aconsegueix per mitjà del poder polític o de mitjans violents. Més aviat s'encarna en la força «indefensa» de l'amor, que en l'Antic Testament queda plasmada en la figura misteriosa del «Servent del Senyor», que no dominarà per la força, sinó que carregarà amb els sofriments i injustícies de la humanitat i d'aquesta manera l'alliberarà d'una manera definitiva (cf. Isaïes 42,1-9 i 52,13-53,12), És una figura que el Nou Testament veurà encarnada en Jesús (cf. Mateu 8,16-17 i 12,15-21).

2. La pau en el Nou Testament

També en el Nou Testament la pau és una realitat fonamental. Com en l'Antic Testament, també aquí la pau és do de Déu, fruit de l'Esperit (cf. Ga 5,22), un do que es converteix automàticament en tasca a favor de tota la humanitat. Però aquesta pau té en el cristianisme uns matisos propis, que brollen de l'experiència de la creu.

L'apòstol Pau, en demanar-se per què Crist va haver de morir en una creu, reflexiona, primer, sobre la condició egoista de tota la humanitat, que el Nou Testament anomena pecat (cf. Romans 1,18-3,20). És aquest pecat el que portà Crist a la creu, a fi que carregués així, en lloc nostre, i per pur amor gratuït (cf. 5,6-9), amb les conseqüències negatives del pecat¹⁶, que mereixíem nosaltres (cf. Romans 3,21-26; 5,12-21). Així ens alliberà (cf. Romans 6-7) de l'esclavatge del pecat, de la mort i ens donà l'Esperit que ens capacita ara per «emprendre una nova vida» (cf. Romans 6,4). Aquesta vida nova del cristià consisteix en el fet que viu ara en *pau* amb Déu, car ha estat justificat gratuïtament per Déu i reconciliat amb ell (cf. Romans 5,1 i 11).

Sant Pau insisteix també en que aquesta pau, que expressa la salvació total de l'ésser humà, pressuposa la justícia com a condició indispensable perquè mereixi

¹⁶ “El pecat fa forat”, com diu la dita popular, i no n'hi ha prou amb que ens en penedim interiorment per a superar les conseqüències negatives que ha procurat en el seu entorn.

realment el nom de pau. Per això remarca en la carta als Romans (1,18-32) que la idolatria no sols és el càncer que destrueix les relacions de l'ésser humà amb Déu, sinó que rosega també les relacions interhumanes¹⁷. Ja que quan hom deixa de reconèixer i d'estimar el Déu vivent i veritable, moltes coses finites, limitades es converteixen en ídols que ens esclavitzen. I els ídols exigeixen víctimes, sobretot humanes¹⁸. L'ésser humà es converteix aleshores en un llop per als altres.

Per això és tan important el do de Déu que ens alliberi d'aquesta esclavitud en què el pecat, l'egoisme humà, ens té reclosos. El pecat ens atrapa tant que, sense una acció prèvia gratuïta de Déu, mai no hauríem estat capaços de sortir del cercle viciós en què els éssers humans ens havíem reclòs.

Per aquesta raó, també en el Nou Testament, tal com veurem, el do diví de la pau ens capacita per a la tasca d'ésser instruments de Déu en la construcció de la pau en aquest món. Així ho entén l'autor de la Carta als Hebreus quan, al final, dirigeix aquest desig als destinataris de la carta:

Que el Déu de la pau, que ha fet pujar d'entre els morts Jesús, Senyor nostre, el gran pastor de les ovelles, gràcies a la sang d'una aliança eterna, us perfeccioni amb tota mena de béns perquè pugueu complir la seva voluntat; que ell mateix, per Jesucrist, faci en nosaltres allò que li és plaent. (He 13,20-21; cf. també 2ª Tesalonicencs 3,16).

2.1. La pau, bona notícia i do gratuït de Déu

La relació de la pau, com a do, amb la justícia que hem trobat en l'Antic Testament, apareix també clarament en l'obra de l'autor de l'evangelí de Lluc i dels Actes dels Apòstols¹⁹. Per a ell, la pau és expressió de la quinta essència del projecte de Déu per al seu poble. I va unida a successives bones noves, tal com les perceben els primers cristians en la seva història.

De fet, quan Pere, amb motiu d'un esdeveniment molt significatiu per a les primeres comunitats –la incorporació dels gentils perquè formin part del poble de Déu–,

¹⁷ Aquest punt l'he desenvolupat en el meu article «Los ídolos que deshumanizan al hombre (Rm 1,18-32)», publicat dins el meu llibre. *Memoria subversiva y esperanza para los pueblos crucificados*, Madrid 2003, pp. 151-170.

¹⁸ Aquest aspecte es troba molt ben treballat en J. SOBRINO, *Compañeros de Jesús. El asesinato-martirio de los jesuitas salvadoreños*, Santander 1989, sobretot en les pp. 21s.

¹⁹ Lluc és l'evangelista que més empra el mot «pau» (*eirênê*), que es troba 92 vegades en el NT (en Mateu 4 vegades, en Marc 1, en Joan 6 i en Lluc 14).

vol justificar per què es va fer aquest pas decisiu en la història de l'Església, ja que mostra la dimensió *universal* de la fe cristiana, comença el seu discurs citant Isaïes 52,7 i Nahúm 2,1:

Ara veig de veritat que Déu no fa distinció de persones, sinó que es complau en els qui creuen en ell i obren amb rectitud, de qualsevol nació que siguin. Ell va enviar la seva paraula als israelites, *anunciant la bona nova de la pau* que arriba per Jesucrist, el qual és Senyor de tots els homes (Actes 10,34b-36).

I Zacaries, pare de Joan Baptista, en començar el relat de Lluc, proclamarà que Déu es presenta en el món com a conseqüència de la seva misericòrdia, per dirigir els nostres passos pel camí de la pau (cf. Lluc 1,76-79).

Aquesta Bona Notícia de la pau que Déu regala al món per mitjà de Jesús ressona específicament en el cant dels àngels, quan anuncien el naixement de Jesús als pastors: «Glòria a Déu a dalt del cel, i a la terra pau als homes que ell estima» (Lluc 2,14). És una pau que –tal com indiquen els àngels- brolla d'un do de Déu, que ve a alliberar la humanitat per mitjà del seu fill: «No tingueu por. Us anuncio una bona nova que portarà a tot el poble una gran alegria: avui, a la ciutat de David, us ha nascut un salvador, que és el Messies, el Senyor» (Lluc 2,10b-11).

De manera sorprenent, per a la lògica d'aquest món, la promesa s'ha complert a través d'un nen indefens i pobre, que es manifesta embolcallat en bolquers i ajagut en una menjadora (cf. Lc 2,10.12). Un nen que, quan sigui adult (cf. Lluc 2,34-35), morirà encarnant, assumint, el destí d'aquesta figura misteriosa que ja hem trobat en l'antic Testament, el Servent del Senyor (cf. Isaïes 52,13-53,12). I morint així demostra, com assenyala R. Girardi, que la víctima no és culpable i que els botxins no saben el que fan (cf. Lc 23,) quan condemnen injustament una víctima. Així el cristianisme es distancia dels mites i religions en els quals la comunitat descarrega la seva violència sobre una víctima o boc expiatori.

Cal que notem també que, en el context de Lluc, la pau adquireix aquí una *dimensió universal* que superarà els límits estrets del poble d'Israel, tal com s'anirà veient al llarg de l'obra que s'atribueix a Lluc (sobretot en el llibre dels Actes dels Apòstols). Car, com assenyala l'apòstol Pau, Déu ha volgut entrellaçar els destins dels pobles –simbolitzats pel poble jueu i els pobles pagans- perquè es vegi que en el pla de Déu tots els pobles són germans (cf. Romans 11,25-32) i que les diferències entre els pobles, les religions o els sexes mai no poden ser una causa que justifiqui

l'enemistat o l'oposició entre aquests (cf. Gàlates 3,28). Al contrari. Si Déu va reconciliar gratuïtament el món amb ell, és perquè d'aquesta manera l'Església, representada ara per l'apòstol, es convertís en el món en un instrument de reconciliació universal (cf. 2ª Corintis 5,17-21).

La pau, doncs, és obra de l'acció gratuïta de Déu per mitjà de l'amor sense límits –redemptor (cf. Romans 3,24)- del seu Fill en la creu (cf. Romans 3,21-26), que ens fa capaços de poder respondre, per la fe, a aquest amor gratuït, estimant els altres tal com ens estimem a nosaltres mateixos (cf. Romans 13,8-10; també Mateu 7,12). En la creu, Déu reconciliava amb ell mateix el món (cf. 2ª Corintis 5,17-21)²⁰. I si nosaltres hem estat perdonats per l'amor gratuït de Déu, això comporta, tal com dirà Mateu, que també hem de ser capaços de perdonar, de reconciliar-nos amb els altres, donant-los una nova oportunitat de vida (cf. Mateu 18,21-35).

És, doncs, des d'aquesta experiència del perdó gratuït des d'on les víctimes podran trobar la força per reconciliar-se fins i tot amb el botxí que els ha fet mal. No és pas una cosa fàcil. Per això, Jesús en el parenostre ens ensenya a pregar: «perdona les nostres ofenses, així com nosaltres perdonem els que ens ofenen.»

Cal que notem aquí que el Nou Testament parla de *perdó* i no d'*amnistia*. No es tracta simplement d'ignorar el que ha passat, ocultant la veritat, i d'atorgar un «perdó barat» que no intenti guarir l'arrel del mal que tant de mal fa en el món. La gràcia que Déu ens atorga no fou pas una «gràcia barata» (Bonhoeffer), perquè si Jesús va haver de morir en una creu va ser pel fet que les persones matem. Per això ell va voler lliurar la seva vida a fi de superar amb el seu amor la dinàmica de l'odi que no permet que a la terra hi regni una pau autèntica. El perdó –que sols la víctima pot atorgar- implica, alhora, el penediment del botxí que ha pres consciència de la gravetat de les seves accions i que ha permès que Déu el reconciliï amb Ell i amb els altres. Per això, no pot pas ésser una realitat automàtica, de la mateixa manera que o és pas automàtica, segons sant Pau, la reconciliació del pecador amb Déu. Cal deixar-se reconciliar amb Déu, acceptant que ell realitzi en nosaltres la transformació radical de les nostres vides. Per això Pau, que és molt lúcid, no demana als cristians que visquin en pau amb tot el món, sinó que ho facin «fins on depengui de vosaltres» i que «vencin el mal amb el bé»:

²⁰ Una idea que és desenrotllada també en la carta als Efesis: cf. J.M. Granados, Reconciliación, creación y rehabilitación. Aportes de la teología paulina a los procesos de reconciliación social, *Theologica Xaveriana* 57 (2007) 517-532.

No torneu a ningú mal per mal; mireu de fer el bé a tothom. Si és possible, i fins on depengui de vosaltres, estigueu en pau amb tothom. Estimats, no us prengueu la justícia per la vostra mà; deixeu que actuï el càstig de Déu, tal com diu l'Escriptura: *A mi em toca de passar comptes, jo donaré la paga*, diu el Senyor. Més aviat, *si el teu enemic té fam, dóna-li menjar; si té set, dóna-li beure: serà com si posessis brases sobre el seu cap*. No et deixis vèncer pèl mal; al contrari, venç el mal amb el bé (Romans 12,17-21).

Segons Pau, per tant, l'experiència de la justificació gratuïta per part de Déu, és a dir, el perdó previ i gratuït que Déu dóna per endavant a tota persona, és la que fa possible una vida cristiana plena, guiada per l'Esperit (cf. Romans 8), que és penyora d'allò que serà la vida plena amb Déu, tal com escriu Pau en Romans 5,1-2:

Ara, doncs, que som justos per la fe, estem en pau amb Déu gràcies a nostre Senyor Jesucrist. Per ell, en virtut de la fe, tenim entrada en aquesta gràcia que ja posseïm en ferm, i per ell hem rebut l'honor d'esperar la glòria de Déu.

Cal que prenguem consciència, aleshores, que aquesta acció pacificadora, prèvia i gratuïta, de Jesús és una realitat fonamental per comprendre la pau en el Nou Testament, perquè en el pla de Déu:

Ell és també el cap del cos, que és l'Església. Ell és l'origen, el primogènit dels qui retornen d'entre els morts, perquè ell ha de ser en tot el primer. Déu volgué que residís en ell tota la plenitud. Déu volgué reconciliar-ho tot per ell i destinar-ho a ell, posant la pau en tot el que hi ha, tant a la terra com al cel, per la sang de la creu de Jesucrist (Colosencs 1,18-20).

Per això un deixeble de Pau proclamarà, amb gratitud, que Crist és la nostra pau, perquè amb la seva acció ha destruït l'enemistat entre tots els pobles i religions de la terra (i la Llei mosaica, per tant, en quant creava una separació essencial entre el poble jueu i els altres pobles), possibilitant la seva unitat que no esborra les diferències:

Ell és la nostra pau. De dos pobles n'ha fet un de sol, destruint el mur que els separava i abolint amb el seu propi cos allò que els feia enemics: la Llei amb els

seus manaments i preceptes. Així ha posat pau entre tots dos pobles i, en ell, n'ha creat un de sol, la nova humanitat. Ha fet morir en ell l'enemistat i, per la seva mort en creu, els ha reconciliat tots dos amb Déu i els ha unit en un sol cos. Ell ha vingut a anunciar la bona nova de la pau: la pau a vosaltres, que éreu lluny, i la pau als qui eren a prop²¹. Per ell, uns i altres, units en un sol Esperit, tenim accés al Pare (Efesis 2,14-18)²².

2.2. Jesucrist, el «príncep de la pau»

Tal com ja hem dit a propòsit de la figura del “servent de Yahvé” de l'Antic Testament, el Nou Testament confirma que Jesús no salvarà el seu poble amb el poder de les armes o amb manifestacions triomfalistes, sinó des de l'aparent debilitat del seu amor que el portarà a morir, per amor, en una creu. Aquesta aparent debilitat, aquesta manera senzilla i pacífica de presentar-se el messies en el món, és simbolitzada per Lluc en les narracions de la infància, quan posa com a signe per reconèixer el messies que els pastors el trobaran «faixat amb bolquers i posat en una menjadora» (Lluc 2,12). Per al tercer evangelista (cf. Lluc 1,78-79), Jesús és la concreció plàstica de les entranyes misericordioses del nostre Deu que visita el seu poble a fi que puguem dirigir els nostres passos pel camí de la pau, tal com proclama amb gratitud Zacaries quan s'assabenta del naixement del seu fill Joan Baptista. Una pau que omple de joia Simeó quan té el goig de poder agafar l'infant Jesús a coll (cf. Lluc 2,29-32).

D'altra banda, crida també l'atenció el fet que els destinataris d'aquesta revelació, no siguin els reis, ni els senadors, ni els sacerdots, ni els rics d'aquest món, sinó uns pastors pobres i senzills, gent marginada en el seu món (cf. Lluc 2,8ss). De fet, en l'Evangeli, els pobres i els senzills són els destinataris privilegiats de la bona nova (cf. Mateu 11,25-30 i Lluc 10,21-12; també 1ª Corintis 1,26-31).

Es tracta, doncs, d'una pau que no es recolza en el poder, sinó en els pobres i marginats, ja que brolla d'un do de Déu als homes que, enemistats amb Déu i entre ells, eren incapaços de construir la pau. Això és el que comprèn molt bé Pau. Per a ell, la pau brolla de la justificació gratuïta per part de Déu dels éssers humans (cf. Romans 1,16-17). És Déu, Pare misericordiós (cf. Lluc 15,11-32) el qui, en la mort de Jesús en

²¹ Cita Is 57,19.

²² Sobre el concepte de pau en la Carta als Efesis, podeu veure V. SISACK, «Él es nuestra pas (Ef 2,14)», *Rivista biblica* 64 (2002) 205-215. A. GONZÁLEZ LAMADRID, «'Ipse est pax nostra'. Estudio exegético-teológico de Ef 2,14-18», *Estudios Bíblicos* 28 (1969) 206-262; 29 (1970) 101-136; 277-266.

la creu, reconciliava el món amb ell mateix (cf. 2ª Corintis 5,17-21) i revelava el seu amor gratuït, que ens permet que siguem constructors de pau.

Però és una pau que, en un món injust –com canta Maria-, comportarà un canvi radical de les estructures d'aquest món, atès que derrocarà els poderosos dels seus trons i exaltarà els humils (cf. Lluc 1,51-53).

Pel fet que la pau és, per a Lluc, la plenitud dels béns messiànics, promesos ja per Déu en l'Antic Testament, quan Jesús es presenta per primera vegada parlant en la seva vida pública, ho fa de manera programàtica amb les paraules d'Isaïes 61,1-2:

L'Esperit del Senyor reposa sobre meu, perquè ell m'ha ungit. M'ha enviat a portar la bona nova als pobres, a proclamar als captius la llibertat i als cecs el retorn a la llum, a posar en llibertat i als cecs el retorn de la llum, a posar en llibertat als oprimits, a proclamar l'any de gràcia del Senyor (Lluc 4,18-19).

En aquesta línia alliberadora i de plenitud de vida, Jesús, com a enviat de Déu, atorga no sols la guarició, sinó també la seva pau a les dones que sofreixen i que se li apropen amb fe, perquè confien que els alliberarà dels seus mals. Per això, una vegada han experimentat la guarició, la salvació, Jesús les acomiada amb les paraules: «La teva fe t'ha salvat. Vés-te'n en pau» (Lc 7,50; 8,48).

Aquesta plenitud, do de Déu, que és pròpia de la pau segons el Nou Testament, és la que desitja el Jesús ressuscitat als seus deixebles, quan se'ls apareix (Lluc 24,36; Jn 20,19.21.26). És la pau, també, que els missioners cristians desitgen als llocs on van a anunciar l'evangeli (cf. Mateu 10,13 i Lluc 10,5b-6).

Però precisament en aquests dos darrers textos es diu que la pau no és pas una realitat que s'aconsegueixi automàticament. I això és així perquè la pau implica la justícia, i això no tothom està disposat a acceptar-ho.

2.2. Una pau conflictiva

No ens ha de sorprendre, doncs, en aquest context que en els evangelis hi trobem també d'altres textos que parlen d'una «proposta de pau que pot resultar conflictiva». Al cap i a la fi, el model de la persona que treballa per la pau en el Nou Testament és Jesús, i ell va morir clavat en una creu, acusat de blasfem i de terrorista pels poders egoistes, injustos del seu món. De fet, en moltes de les seves paràboles hi

apareixen uns valors que són clarament contraculturals, tant en el seu món com en el nostre. A tall d'exemple vull esmentar sols tres paràboles que mostren valors alternatius per a un nou ordre mundial: em refereixo a la paràbola del rei que perdona un deute enorme a un servent que no té entranyes (cf. Mateu 18,21-35), a la dels obrers de la vinya que reben el mateix salari tant si han treballat molt o han treballat poc (cf. Mateu 20,1-16) i a la del pare del fill pròdig que tracta el seu fill amb una gran generositat que trenca els models de la manera de reaccionar del nostre món quan ens han tractat malament (cf. Lluc 15,11-32). Es tracta, doncs, d'un Jesús que, quan convida a seguir-lo, adverteix amb lucidesa els seus deixebles que aquest seguiment proposa uns valors que són i seran contraculturals i, per tant, els podran portar també a la creu (cf. Marc 8,34).

Per aquesta raó Lluc pot posar en boca de Jesús unes paraules que, fora d'aquest context, podrien resultar sorprenents:

¿Us penseu que he vingut a portar la pau a la terra? Us asseguro que no. He vingut a portar-hi divisió. D'ara endavant els cinc membres d'una família estaran dividits entre ells: tres contra dos i dos contra tres. Es dividiran el pare contra el fill, i el fill contra el pare, la mare contra la filla, i la filla contra la mare; la sogra contra la nora, i la nora contra la sogra (Lluc12,51-53; cf. Mateu 10,34-36).

És obvi que en un món que era –i continua essent- profundament injust, la predicació cristiana provocarà divisió, fins i tot dins de la família, perquè no tothom estarà disposat a acceptar el projecte de pau amb justícia que és inherent a la predicació i vida de Jesús. Per això molts seguidors autèntics de Jesús van segellar amb la seva sang martirial la seva fidelitat a l'Anyell degollat (cf. Apocalipsi 5,6).

Per això Jesús insisteix, segons Joan 14,27 (cf. 16,33), que la pau que ell donarà és una pau que el món no pot donar. Però ell sí que ens la pot i ens la vol donar, si ens obrim al seu Esperit que ens farà capaços de complir el testament de Jesús:

Us dono un manament nou: que us estimeu els uns als altres tal com jo us he estimat. Així, doncs, estimeu-vos els uns als altres. Tothom coneixerà que sou deixebles meus per l'amor que us tindreu entre vosaltres (Joan 13,34-35).

Aquests textos no ens haurien de sorprendre, especialment si els llegim a la llum del concepte i promesa de pau de l'Antic Testament, ja que aquesta és la pau que Jesús ve a realitzar en plenitud. La pau, tal com hem vist al començament, no és simplement absència de guerra, de conflictes. La pau és, més aviat, plenitud de béns, felicitat pregon. I això no sols per a unes minories privilegiades, sinó per a tota la humanitat, objecte de l'amor gratuït de Déu. En aquest sentit, mentre no hi hagi justícia, no es pot parlar de pau evangèlica. Jesús no pretén una harmonia enganyosa, que amagui els sofriments de les majories empobrides, marginades, excloses d'una globalització que en lloc d'eradicar la pobresa (cf. Deuteronomi 15,4), d'acord amb el projecte de Déu de l'Antic Testament (cf. Deuteronomi 15; Levític 25), provoca més aviat l'augment de la pobresa y de l'exclusió.

En un món injust –com ho era el de Jesús i com continua essent-ho el nostre– proclamar que amb Jesús es va fent present el Regne de Déu (cf. Marc 1,14-15), ha de ser, com a mínim, conflictiu per a aquells poders adoradors, en el fons, dels ídols, que viuen de l'explotació cruel dels altres.

Per això la *pau*, a més d'ésser un do, es un *desafiament*: aconseguir que totes les persones, tots els pobles de la terra, puguin viure en pau amb justícia i gaudir almenys d'allò mínim que es necessita per a poder gaudir d'una vida digna i feliç, dins del que en aquest món es possible. Un desafiament que forma part de la vocació més pregon de l'Església, si vol ser fidel a Jesús i seguir-lo en el seu projecte de vida.

En aquest sentit, Lluc, que és conscient que la injustícia que regna en aquest món és el gran obstacle per la pau que va venir a portar-nos Jesús, no es cansa de mostrar com el profeta Jesús insisteix a denunciar els rics que viuen aferrats als seus diners i no volen compartir-lo amb el més pobres (cf. Lluc 6,24-26; 12,13-21.33-34; 14,28-33; 16,9-15.19-31; 18,18-27). Per a Lluc, el model de ric que obté la salvació es Zaqueu perquè retorna amb escriu allò que ha pres injustament als altres i dóna la meitat dels seus béns als pobres (cf. Lluc 19,1-10).

Un desafiament, no obstant això, que no és pas fàcil en un món marcat per una cultura egoista i insolidària que ha creat una globalització que exclou les majories empobrides d'aquest món. Ni tan sols a la comunitat cristiana li resulta fàcil viure aquesta pau, amb tot el que comporta. Per això l'autor de la Carta als Efesis, recordant que els cristians som membres del cos de Crist (cf. Ef 4,4-7) i la vocació cristiana que ens impulsa a suportar-nos amb amor (cf. Ef 4,1-2), exhorta els seus cristians a «procurar de conservar la unitat de l'Esperit amb el lligam de la pau» (Efesis 4,3).

I, ahora, *la pau és una esperança*, esperança que el mal, la injustícia que es contraposa a una pau veritable serà vençuda, ja que sols en el cel nou i en la terra nova, que arribaran (cf. Apocalipsi 21), es realitzarà aquesta pau plena, sense plors, ni dol, ni dolor, perquè el primer món ja haurà passat i Déu ho serà tot en tots (cf. 1ª Corintis 15,20-28).

3. Conclusió: la pau com a tasca cristiana

Després del que acabem de veure, podem comprendre millor perquè apareix tan sovint la violència, sobre tot en l'Antic Testament, i quin és, crec jo, el sentit dels textos llegits en el marc global de la Bíblia, que reflexiona sobre la vida humana concreta i com Déu es va revelar en una història i poble concret. No vol pas ser una exaltació de la violència, sinó tot el contrari: vol desemmascarar la violència i educar a la no violència que pot construir la pau. I també podem entendre fins a quin punt la pau és important en el Nou Testament, tal com indica la benaurança de l'evangeli de Mateu: «Feliços els qui treballen per la pau: Déu els anomenarà fills seus!» (Mt 5,9).

Al llarg del nostre recorregut hem vist, gràcies a les aportacions de l'Antic Testament, que és el marc natural del Nou, que la pau, tal com l'entén el Nou Testament, és molt més que una simple «absència de guerra». És plenitud dels béns que l'ésser humà anhela. A la vegada, il·luminats per aquesta llum, hem vist amb més claredat, que la pau autèntica no és pas la dels cementiris, sinó que és inseparable de la justícia que fa possible que totes les persones humanes puguin tenir una vida digna.

Hem vist, finalment, que per al cristianisme la pau és, abans de tot, en un món marcat per la injustícia, un do de Déu que s'ha de demanar, perquè supera tot coneixement (cf. Filipencs 4,6-7). Sols quan la pau de Crist regna en els cors dels creients –tal com desitja l'autor de la Carta als Colosencs (cf. Col 3,15-, es converteix per al cristianisme en un do dinàmic que dóna vida i allibera, per a poder ésser instrument de reconciliació en el món. Encara més: arriba, tot sent constructors de justícia en el món, fins i tot a capacitar els cristians i cristianes per a estimar els enemics, mostrant-los d'aquesta manera com es pot superar la violència, sent així perfectes com el seu Pare del cel (cf. Mateu 5,43-48).

Hem de notar, doncs, que construir la pau implica generositat pròpia i un treball molt actiu, com ho va ser el de Jesús, a favor de la justícia. Perquè hi pugui haver pau autèntica, reconciliació entre els grups enfrontats, no s'han d'ignorar els diferents tipus de violència, ni ocultar els conflictes, o bé ignorar les injustícies i oblidar-les. Al

contrari. El perdó passa per la recuperació de la memòria històrica a fi d'evitar que en el futur injustícies semblants, que impedeixen la pau autèntica, es puguin tornar a produir. Per això els cristians no es van cansar de recordar la creu, juntament amb la resurrecció. La creu recordava que gràcies al poder de Déu els botxins no havien triomfat sobre la Víctima, sinó tot el contrari (cf. Joan 3,24; 8,28; 12,32-33).

Monsenyor Romero, que predicava amb sintonia amb la Paraula de Déu insisteix també en aquest aspecte:

Hermanos, sí de veras lo somos: ¡hermanos!, trabajemos por construir un amor y una paz –pero no una paz y un amor superficiales, de sentimientos, de apariencias-, sino un amor y una paz que tiene sus raíces profundas en la justicia. Sin justicia no hay amor verdadero, sin justicia no hay la verdadera paz. He aquí, pues, que si queremos seguir la vertiente del bien que nos hace solidarios con Cristo, tratemos de matar en el corazón los malos instintos que llevan a estas violencias y a estos crímenes y tratemos de sembrar en nuestro propio corazón, y en el corazón de todos aquellos con quienes compartimos la vida, el amor, la paz, pero una paz y un amor en la base de la justicia²³.

Però treballar per la pau passa també per la capacitat de perdonar, de reconciliar-se amb el germà, si aquest vol ser reconciliat. Encara més –tal com indica Pau en 2Co 5,17-21-, el fet d'haver rebut gratuïtament la reconciliació converteix l'apòstol –i, en cert sentit, tot creient- en ministre de la reconciliació, primer amb Déu i després amb els altres.

També hem vist –i la Carta de Jaume ho confirma- que en el Nou Testament es tracta d'una pau que, encara que brolli de l'amor i de la misericòrdia, va conjuntament amb la justícia perquè pugui merèixer realment el nom de pau. Són l'odi, l'enveja i a injustícia les causes de la violència i la manca de pau autèntica:

Perquè on hi ha gelosies i rivalitats hi ha desordre i tota mena de males accions. En canvi, la saviesa que ve de dalt, primer de tot és pura; després, pacífica, amable, dòcil, plena de misericòrdia i de bons fruits, sense parcialitat ni hipocresia. El fruit de la justícia neix de la llavor que han sembrat en esperit de pau els qui treballen per la pau (Jaume 3,16-18).

²³ Homilía exequial per Raúl Molina Cañas, 14 de novembre de 1977, publicada en: *Homilías Monseñor Oscar A. Romero*, San Salvador: UCA editores 2005, vol. I, p. 465.

I concloc tot recordant Sant Joan de la Creu que deia als cristians i cristianes que en el capvespre de la vida ens examinaran d'amor. Jo gosaria actualitzar aquest afirmació, seguint el que ens indica la paràbola del judici final de l'Evangeli segons Mateu (cf. 25,31-46), dient: «ens examinaran de l'amor al pobre», perquè, com va observar molt bé monsenyor Romero, la glòria de Déu és que el pobre visqui, és a dir, que pugui viure una vida digna i justa. I mentre tolerem el flagell de la pobresa, que margina les majories empobrides del nostre món, i la injustícia que provoca tantes víctimes, no hi podrà haver mai pau autèntica en el món.

Voldria concloure afirmant que la realització de la pau, tal com l'explica la Bíblia, és la tasca que Déu ha confiat al cristianisme. És trist, malauradament, que la història sovint no mostri aquest rostre del cristianisme. Però penso que aleshores no ha sigut fidel a les seves arrels cristianes.